

Psicopatologia de la superstició

Ramon Quilis

Sociòleg. Institut Galileo Galilei. Barcelona.

Introducció

Tot reflexionant sobre les diferents actituds de la conducta supersticiosa, observem que la seva gravetat s'expressa a partir del seu grau i la seva severitat, és així com pot resultar un comportament inhabilitant. La seva causa pot ser deguda a una influència directa de l'entorn. El seu motiu pot ser degut a la possible i profunda inseguretat viscuda per l'individu.

El pensament reiteratiu, que no atén reflexions modificatives, esdevindrà una causa de sofriment. No atendre la raó ni veure que la causa està en un altre ordre de coses seran el motor d'altres desordres.

Envers una definició

El mot superstició procedeix del llatí *superstitio* i fa referència a tot el que està per sobre del pensament racional; és com un sobreafegit quotidià que conforma el tabú, el temor, la creença, la veneració, el pensament poc elaborat i fins i tot pueril i contrari a la raó; és un pensament estructurat a partir d'una conducta ritualitzada i amb efecte apotropaic (amb resposta defensiva).

En aquest sentit, la superstició és propera al pensament màgic i, a l'ensem, paradigmàtic; és a dir, fa referència al condicionament operant (fent referència a Skinner, amb reforços casuals en cada situació).

La superstició no té com a objecte el coneixement científic; en ocasions, està més a prop de la distorsió cognitiva, és a dir, més a prop de l'error (com ara funcionalitat curativa, antídote contra la mala consciència o factor extravagant d'integració sociocultural).

El deliri com a "jo deteriorat"

Parlem de "jo deteriorat" quan una idea desviada preval sobre la hipotètica capacitat per a tenir idees racionals i fermes. Aquest deliri fa dominar un judici previ sobre el

coneixement de les causes dels fenòmens; és a dir, sense suficient coneixement de la realitat i, en ocasions, amb un rerefons fòbic i amb dificultats per a entendre els fenòmens naturals i estructurats per la lògica i la dinàmica científiques. El prejudici, com a fonament de la conducta delirant i amb l'agreujant de deteriorament cognitiu, pot donar lloc a l'elaboració d'idees sobrevalorades, és a dir, amb una mesura equivocada en relació amb la seva posició envers la realitat quotidiana.

Tota aquesta qüestió ens porta a parlar de fals judici i sense evidència lògica (font de tota superstició).

El deliri s'imposa negativament a la realitat, sortint a fora d'aquesta. La necessitat de convicció absoluta, per sobre de l'error, és el que donarà estructura a la superstició. Allò delirant, roman incorregible, omet tot argument fiable i racional. En aquesta fase, la idea delirant es confirma en l'obsessió i dona pas al trastorn obsessiu, que amb suficient grau de severitat pot ser tributari de diagnòstic; aquest seria el cas de la megalomania, l'autoreferència, l'obsessió i la sensació de persecució, de malaltia i de culpa, tot donant pas a la hipocondria i a una ampla varietat d'estats depressius.

La creença dismòrfica i el judici alterat

La superstició és la convicció a favor d'una fantasia, creadora d'una il·lusió o un referent il·lusori; en l'estudi de la patologia del pensament és una errada del pensament analític i una desestructuració de la comprensió del món, en què perseveren la irracionalitat, la inducció i la falsa intuïció.

La inestabilitat emocional que genera la seva reiteració i la paranoia de la qual és tributària estan condicionades clínicament per la fòbia, l'ansietat, l'obsessió i el fanatisme; per aquesta raó, la formació de la superstició té una arrel ideocràtica: la seva transmissió i el seu contingent responen a la patologia del contingut del pensament. Aquest és el cas de les predestinacions, els senyals i les connexions amb allò inconnex. La resposta no és que tal element "és un senyal", el problema és perquè s'espera aquest senyal.

La superstició. Viure sense propietat de si mateix

En la major part de les expressions supersticioses observem un "jo" afeblit, només dissimulat i encobert pel factor

Correspondència: Ramon Quilis
C/ València 469, 1-1
08013 Barcelona
Mòbil: 629 960 087
Adreça electrònica: rquilis@xtec.cat

antropològic, folklòric, social i cultural (a modus de convenció).

Al darrere de tota manifestació que no addueix a allò normal o racional pot detectar-se una tendència fòbica, delirant, o bé, una expressió psicòtica. En el seu estat greu no dona com a causa real una connexió creïble entre la causa i l'efecte. Raó aquesta per la qual s'estructura l'anomenat "pensament màgic", en funció d'una designació sociocultural dels fenòmens, uns referents sobrenaturals, elements interioritzats per la comunitat social o bé l'organització d'un o altre culte. Tot això, organitzat a partir d'un cert infantilisme, vocabulari, imatges i idees bàsiques.

Allò infantil, pueril i amb manca de fonament queda descontextualitzat en l'expressió de la idea supersticiosa, que pot ser tributària d'un desordre fòbic i produir-se en una ment fragmentada o amb trets esquizoïdes.

Aquests individus estan limitats, en les seves estratègies de socialització, per estereotips i codis socials amb uns significats socials descontextualitzats. La reiteració i la rutina són part d'una conducta amb una "rutina fòbica", amb una capacitat d'investidura incoherent dels fenòmens quotidians.

Aquesta pèrdua de naturalitat es basa en la creença de predestinació com a convicció interna; és la feblesa principal que donarà lloc a la ritualització patològica, és a dir, amb elements inhabilitants.

Aquesta situació pot donar lloc a una regressió, a un estadi en què predominen les imatges arcaïques i els processos de pensament primaris. En aquest cas, la reiteració desvetllarà el desenvolupament d'una certa fòbia social, un sentiment fòbic que pot limitar la capacitat de gaudir d'allò espontani i quotidià.

Tots aquests supòsits ens fan pensar que el "jo deteriorat" és el més proper a l'experiència psicòtica.

Quotidianament podem participar d'una inèrcia col·lectiva en forma de "màgia performativa", que no és més que la sensació de seguretat que ens dona l'adaptació a les convencions socials.

Des de la psicopatologia, la mancança en el desenvolupament maduratiu del jo ens crea la sensació d'estar a mercè de forces supremes. És el punt on l'arbitrari és percebut com a sòlid. És el punt on la psicosi pot substituir la raó de

forma perillosa ja que no deixa de ser una fissura entre el món i el jo, per la qual cosa representa un espai abismal, un buit en la consciència del "si mateix".

Així es produeix la iteració com a forma de defensa contra la desrealització i es pot expressar amb alguns components esquizoïdes. D'aquí la prevalença de la màgia sobre la raó.

Des del seu fur intern, l'individu no s'hauria de permetre viure governat per la fantasia.

Conclusió

El fet de no conèixer les lleis naturals i els processos fisico-matemàtics, així com la relació causa-efecte que és producte d'aquestes lleis, fa que des de la infantesa de la humanitat haguem establert implicacions numerològiques, astrològiques, pensaments kàrmics i diversitat d'accions destinades a neutralitzar aquelles passions que han quedat sense resposta. També ha succeït (i succeeix) que adoptem una conducta tendent a adquirir solucions fàcils, on no tenen cabuda els fets evolutius de la matèria, les espècies, la pròpia essència de l'individu i les mancances que, ara com ara, encara són subjecte.

El sol fet de desvetllar uns misteris que permetin reconduir la vida, en el seu extracte més lògic i en relació amb el seu entorn natural més vinculant, farà que tot el missatge maliciós i de retòrica ignorant sigui substituït per un missatge de saviesa i harmonia, sense necessitat d'obediències humiliants i despersonalitzadores.

És una forma de fer que la persona valori la ciència com un camí de retrobament i de dignitat.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

1. Yebenes Z. Psicopatología de la superstición. *Dimensión Antropológica*. 2015;63:125-58.
2. Mauss M. *Esbozo de una teoría general de la magia*. Madrid: Ed. Tecnos; 1971.
3. Meleau-Ponty M. *Fenomenología de la percepción*. Barcelona: Ed. Península; 1997.
4. Novell E. *La ciencia del alma. Locura y modernidad en la cultura española del siglo XIX*. Madrid: Ed. Iberoamericana Vervuet; 2013.
5. Pérez Álvarez M. *Esquizofrenia y cultura moderna*. *Psicothema*. 2012;24(1):1-9.
6. Tissot R, Burnard Y. *Aspects of cognitive activity in schizophrenia*. *Psychol Med*. 1980;10(4):657-63.